

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีสอนในสมัยพุทธกาล และเปรียบเทียบผลการสอนจริยศึกษาด้วยวิธีสอนในสมัยพุทธกาลกับวิธีสอนในปัจจุบันที่มีผลต่อพัฒนาการทางสัมฤทธิผลทางการเรียนและพฤติกรรมที่แสดงออกของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

สมมุติฐานการวิจัย

เมื่อสอนจริยศึกษาด้วยวิธีประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลแล้วนักเรียนมีพัฒนาการทางสัมฤทธิผลทางการเรียนสูงขึ้น และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนในปัจจุบัน

ตัวอย่างประชากร

ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2522 โรงเรียนบ้านเมืองน้อย องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 2 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 56 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้อายุ เพศ ศาสนา และคะแนนจากการสอบก่อนสอน เป็นเกณฑ์ในการจับคู่เหมือนเป็นคู่ ๆ (Match by pair) รวมทั้งหมด 28 คู่ ชาย 18 คู่ หญิง 10 คู่

วิธีดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้สอนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยสอนสัปดาห์ละ 1 - 2 ชั่วโมง กลุ่มละ 8 ชั่วโมง รวม 16 ชั่วโมง ทดสอบกันเป็นเวลา 6 สัปดาห์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีสอนในสมัยพุทธกาลที่นิยมใช้มากที่สุดและวิธีสอนในสมัยปัจจุบันแล้วศึกษาหลักสูตร

โครงการสอน คู่มือครู แบบเรียน นำมาสร้างแผนการสอนโดยใช้วิธีสอนสมัยพุทธกาล 4 วิธี คือ ธรรมสาส์น จ्ञา ปุจฉาวิสัชนา บรรยายอุปมาอุปไมย และไตรสิกขา วิธีละ 2 แผน เพื่อนำไปทดลองสอนและวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนและแบบแสดงความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนโดยเฉลี่ย แบบสอบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนใช้สอบก่อนสอนและหลังสอน แบบแสดงความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนโดยเฉลี่ยให้ครู 7 คนที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทอบแสดงความคิดเห็นหลังการสอน

แบบสอบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น 60 ข้อ นำไปทดลองและปรับปรุงแก้ไข และนำแบบสอบสัมฤทธิ์ที่ปรับปรุงแล้ว 60 ข้อมาหาค่าความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตร KR.- 20 ได้ .87

แบบแสดงความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนโดยเฉลี่ย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ชั้น จำนวน 26 รายการพฤติกรรม นำไปให้ครูอ่านเสนอแนะปรับปรุง นำไปใช้และวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนเพื่อหาค่าความเที่ยง(Reliability) ชนิดความคงที่ภายใน ได้ค่าความเที่ยง .82

ผลจากการสอบและการแสดงความคิดเห็นนำมาวิเคราะห์โดยวิธีทางสถิติเพื่อทดสอบสมมุติฐาน

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

นำคะแนนจากการ สอบสัมฤทธิ์ผลทางการ เรียนและคะแนนจากการแสดงความคิดเห็นของครูมาหาค่าสถิติพื้นฐาน และทดสอบความแตกต่างของมัชฌิมเลขคณิตของทั้งสองกลุ่ม

สรุปผลของการวิเคราะห์ข้อมูล

1. นักเรียนที่ เรียนจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลมีการ เรียนรู้ และมีการพัฒนาการด้านสัมฤทธิ์ผลทางการ เรียนสูงขึ้น โดยมัชฌิมเลขคณิตของคะแนนจากการ สอบหลังสอนสูง ขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

2. นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาในปัจจุบันมีการเรียนรู้และพัฒนาการด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงชันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

3. นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลมีการเรียนรู้และพัฒนาการด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงชันกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 แสดงว่า วิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลสอนแล้วนักเรียนมีการเรียนรู้ดีกว่าวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน

จากสมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่า วิธีสอนในสมัยพุทธกาลสามารถนำมาประยุกต์เป็นวิธีสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนในปัจจุบันได้ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีการเรียนรู้และพัฒนาการด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงชันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และ ยังพบว่ากลุ่มทดลองมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ด้วย แสดงให้เห็นว่าวิธีสอนสมัยพุทธกาลสามารถนำมาประยุกต์ใช้สอนจริยศึกษาในปัจจุบันได้เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

จากสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลแตกต่างกับนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนแตกต่างกับนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ครูที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 7 คน มีความคิดเห็นว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน และเห็นว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น พฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้วิธีสอนประยุกต์วิธีสอนสมัยพุทธกาลก็เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นด้วย แสดงว่าครูสามารถนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้เป็นวิธีสอนจริยศึกษาในปัจจุบันได้

อภิปรายผลการทดลอง

1. ทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษา จากการเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มทดลองซึ่ง เรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนในสมัยพุทธกาล 4 วิธี กับกลุ่มควบคุมซึ่งเรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งเรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงขึ้น และสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน โดยมีดัชนีเลขคณิตของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่าวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนในสมัยพุทธกาลสามารถนำมาใช้สอนจริยศึกษาในปัจจุบันได้และให้ผลดีด้วย ทั้งนี้พิจารณาจากคะแนนและการทดสอบความแตกต่าง ที่ผลเป็นเช่นนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า อาจเนื่องมาจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาล ทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้ความจริง เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนอย่างกว้างขวางกว่าวิธีสอนปัจจุบัน โดยเฉพาะวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีบรรยายอุปมาอุปไมยและธรรมสากัจฉา ซึ่งผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจเนื้อหาจนสามารถที่จะถามและตอบ(ปุจฉา - วิสัชนา) ได้อย่างละเอียดพิศดาร สามารถบรรยายเปรียบเทียบหรือ อธิบาย อภิปรายแสดงความคิดเห็นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนอาศัยผู้เรียนจะต้องมีความรู้และเข้าใจในเนื้อหาดีกว่าด้วย อีกประการหนึ่งผู้เรียนยังได้แลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับผู้เรียนคนอื่นในขณะร่วมกิจกรรมการเรียน - การสอนด้วย จึงอาจทำให้ผู้เรียนขยายความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหามากยิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้การที่ผู้เรียนได้ร่วมกันถามตอบ(ปุจฉาวิสัชนา) อภิปราย แสดงความคิดเห็น ขยายความคิดความเข้าใจ(ธรรมสากัจฉา) และให้เดา ให้อธิบาย ให้บรรยาย โดยเปรียบเทียบอุปมา - อุปไมย ทำให้ผู้เรียนรู้สึกพอใจ สนใจ และเข้าใจเนื้อหาเพิ่มขึ้นอีกด้วยทั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตจากการสอน

และการทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียน พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองสนใจทำแบบฝึกหัดและทำแบบฝึกหัดได้ดีกว่ากลุ่มควบคุม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับให้บรรยายหรือเล่าบรรยายเปรียบเทียบ

2. ทางด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์วิธีสอนในสมัยพุทธกาลกับนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนตามความคิดเห็นของครูอยู่ในเกณฑ์ "ดีขึ้น" (ดูภาคผนวก ค.) โดยมีดัชนีเลขคณิตของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม แต่ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาดัชนีเลขคณิตจากการแสดงความคิดเห็นของครูแล้ว มีแนวโน้มให้เห็นว่านักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมีเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนดีขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งเรียนจากวิธีสอนจริยศึกษาปัจจุบัน แต่เมื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติแล้ว พบว่าดัชนีเลขคณิตสูงขึ้นมากกว่าอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ¹ ซึ่งวิจัยเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับร่างครั้งที่ 1 กับนักเรียนที่เรียนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 และพบว่า นักเรียนที่เรียนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 กับนักเรียนที่เรียนจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 มีพฤติกรรมทางจริยศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนไม่แตกต่างกัน

เหตุที่ทำให้คะแนนความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนไม่แตกต่างกันนี้ อาจเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ดังต่อไปนี้

(1) ช่วงเวลาที่ใช้ในการทดลองวิจัยครั้งนี้สั้นเกินไป เนื่องจากผู้วิจัยมีเวลาในการทดลองจำกัดมาก โดยทั่วไปแล้วการอบรมสั่งสอนจริยธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้เวลาในการอบรมมนัสย์ และจะต้องกระทำอยู่บ่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา²

¹ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนจากหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับร่างครั้งที่ 1 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521), หน้า 120.

²มันัส รัตนกิลก ณ ภูเก็ท, "จริยศึกษาช่วยพัฒนาประเทศ," อ่างแล้ว, หน้า 41.

(2) การสอนจริยศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลนั้นต้องอบรมอยู่ตลอดเวลาทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ทั้งในชั่วโมงศีลธรรมและชั่วโมงวิชาอื่น ๆ สอดแทรกในทุกวิชา¹ ผู้เรียนจะต้องได้ทำกิจกรรมที่เป็นการฝึกคุณธรรมต่าง ๆ บ่อย ๆ จนคิดเป็นนิสัย ในการอบรมสั่งสอนจริยศึกษานี้ ต้องอาศัยผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่และเอาใจใส่รักเรียนตลอดเวลา มีการติดตามผลประเมินผลในระยะยาวอย่างสม่ำเสมอด้วย ดังนั้น การสอนในห้องเรียน ซึ่งระยะเวลาหนึ่งจึงอาจทำให้ผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่ชัดเจนได้

(3) การเรียนการสอนจริยศึกษาจะได้ผลดีตามความมุ่งหมายนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการนอกจากการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้ว สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของโรงเรียน อันได้แก่ ระบบการปกครองหรือระเบียบวินัยของโรงเรียน ความเอาใจใส่ของครู นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้เรียน เช่น การอบรมดูแลเอาใจใส่ของผู้ปกครอง² การปฏิบัติตนของคนในสังคมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ ตลอดจนสื่อมวลชน³ การได้พบเห็นตัวอย่างการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม โดยเฉพาะครู เป็นปัจจัยสำคัญมากเพราะเด็กในระดับประถมศึกษาย่อมเลียนแบบจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้ง่าย⁴ ถ้าเด็กได้พบเห็นตัวอย่างที่ดี ก็จะเลียนแบบเอาพฤติกรรมที่ดีเหล่านั้นด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลที่จะทำให้ประสบการณ์และพฤติกรรมของเด็กต่างกัน เป็นผลต่อการเรียนจริยศึกษาคด้วยเช่นกัน จากผลการวิจัยซึ่งพบว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มต่างมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอยู่ในเกณฑ์ "ดีขึ้น" นั้นอาจเป็นเพราะนักเรียนทั้งสองกลุ่มอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกันและเหมือนกัน เช่น ทุกบ้านไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ และบรรยากาศของโรงเรียน ประกอบกับช่วงเวลาในการทดลองวิจัยสั้นจึงทำให้เห็นความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลง - พฤติกรรมไม่ชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ความหมายของจริยศึกษา," อ้างแล้ว, หน้า 121.

²งามตา บงกิติ, "อิทธิพลของฐานะเศรษฐกิจและสังคมต่อการเลี้ยงดูละเมิดสิทธิภาพของเด็ก," ช่วยกันมองเด็ก จุลสารฉบับพิเศษปีเด็กสากล, อ้างแล้ว, หน้า 89.

³อานวย ทะหิงส์แก และวัชร สิ้นธุประมา, "สื่อมวลชนกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก," รายงานสัมมนาสื่อมวลชนกับการพัฒนาเด็ก, อ้างแล้ว, หน้า 4,5 (อค์สำเนา)

⁴วิลาสลักษณ์ ชวัลลสี, "ทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา," ช่วยกันมองเด็ก, หน้า 39.

✓ ข้อเสนอแนะ

๑๕๓๓.

✓ ก. ข้อเสนอเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา

1. การสอนทุกครั้งควรมีอุปกรณ์ ซึ่งอาจเป็นภาพ ข่าว เหตุการณ์ ของจริง ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหา โดยอาจให้ผู้เรียนช่วยจัดหามา เล่าหรือยกตัวอย่างเหตุการณ์ เรื่องราวที่เกี่ยวกับจริยศึกษาในชุมชนที่นักเรียนส่วนมากพบเห็น เข้าใจ จะช่วยให้ผู้เรียน เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น และเนื่องจากจริยศึกษาเป็นเรื่องคุณงามความดี ความถูกต้อง เป็นเรื่องนามธรรมเสียส่วนมากจึงต้องใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนที่ตรง เนื้อหาที่จะช่วยให้ ผู้เรียนเข้าใจตรงกันมากที่สุดประกอบการสอนทุกครั้ง

2. การสอนทุกครั้ง ควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ให้มากที่สุด การสอนทั้ง 4 วิธีที่ประยุกต์จากวิธีสอนในสมัยพุทธกาล เป็นวิธีที่ให้ผู้เรียนได้มี กิจกรรมมากที่สุด ทั้งการถาม การตอบ การสนทนา อภิปราย แสดงความคิดเห็นโต้ตอบ การบรรยายเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย อธิบาย ตลอดจนการเล่าและยกตัวอย่างประกอบ ดังนั้นการสอนทุกครั้งต้องให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมดังกล่าว

3. การสอนทุกครั้งควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยผ่านวิธีการแห่งปัญญา คือ ให้ผู้เรียนได้มีอิสระในการคิดค้นโต้ตอบ ซักถาม แสดงความคิดเห็น เพื่อแสวงหาความจริง ให้ได้ความรู้มากที่สุด และยังได้ฝึกมารยาทในการแสดงความคิดเห็น ซักถาม โต้แย้ง การ สื่อสารระหว่างบุคคลในสังคมด้วย

4. ในการนำเข้าสู่บทเรียน โดยเฉพาะวิธีสอนแบบไตรสิกขาควรใช้นิทานชาดก ประกอบ เพราะในนิทานชาดกเกือบทุกเรื่องจะแทรกเนื้อหาธรรมะและคติธรรมไว้เสมอ และนิทานที่มีคุณค่าจะช่วยพัฒนาจิตใจ ความสามารถและพฤติกรรมได้¹ แต่การจะใช้นิทาน เรื่องอะไรควรเลือกที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับเนื้อหาที่จะเรียนด้วย เพราะนิทานชาดกมี มากกว่า 547 เรื่อง²

¹ ภาวเดือน พันธุมนาวิน, "ความสำเร็จในชีวิตเริ่มในวัยก่อนเรียน," ใน ช่วยกันมองเด็ก จุลสารฉบับพิเศษมีเด็กสากล 2522 อ่างแล้ว, หน้า 28 - 29.

² ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม 2514):10.

✓ 5. ควรให้ผู้เรียนได้มีการเตรียมเนื้อหาเนื้อหา หรือทำความเข้าใจในเนื้อหาที่จะเรียนมาก่อนชั่วโมงเรียน เพื่อจะได้ไม่เสียเวลาในชั่วโมงเรียน จะได้ใช้เวลาทำกิจกรรมซักถาม โต้ตอบ อธิบาย บรรยายอุปมาอุปไมย และแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาให้กระจ่างชัดเจนขึ้น

✓ 6. ผู้สอนที่สอนโดยวิธีประยุกตวิธีสอนในสมัยพุทธกาลควรจะติดตามประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมในชั่วโมง และแจ้งผลและเสริมแรงท้ายชั่วโมงทุกครั้งหลังสรุปบทเรียน เมื่อผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ดี

✓ 7. การสอนโดยวิธีไตรสิกขา ต้องฝึกการควบคุมตนเองและการทำจิตใจให้เป็นสมาธิโดยผ่านวิธีปฏิบัติตน และต้องชี้แจงให้ผู้เรียนเข้าใจและเห็นอันประสงค์ของการมีสมาธิ การปฏิบัติตนหรือการสัญญากับตนเองแล้วต้องทำตามที่ปฏิบัติไว้ จึงจะเกิดผลตามที่ตั้งใจไว้ ตอนแรกผู้เรียนอาจทำไปโดยยังไม่เห็นคุณค่า แต่ผู้สอนจะต้องชี้แจงและดำเนินการฝึกอย่างสม่ำเสมอด้วยความเอาใจใส่เสียสละ แต่เมื่อผู้เรียนทำได้แล้วจะได้ผลคุ้มค่ามากในการปกครองชั้นและการมีวินัยในตนเอง อันจะเป็นเครื่องประกันว่าผู้เรียนจะไม่ทำซ้ำอีกทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

ข. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

✓ 1. ควรได้นำวิธีสอนที่ประยุกตจากวิธีสอนในสมัยพุทธกาลไปใช้กับการสอนวิชาอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้สอนที่สอนตามหลักสูตรใหม่พุทธศักราช 2521 วิธีสอนประยุกตวิธีสอนสมัยพุทธกาล น่าจะสอดคล้องกับข้อเสนอแนะวิธีสอนของครูผู้ให้หลักสูตรใหม่ที่พยายามลดบทบาทของครูและให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด

✓ 2. การเลือกใช้วิธีสอนใดจากวิธีสอนทั้ง 4 วิธีนั้น ควรพิจารณาความเหมาะสมกับเนื้อหา ความสามารถ ความพร้อมของผู้เรียนและผู้สอนประกอบด้วย คือ ผู้เรียนต้องสามารถบรรยาย และ อธิบายได้พอสมควร ผู้เรียนต้องรู้จักและสามารถตั้งคำถาม ตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็นได้ วิธีสอนเหล่านี้จึงน่าจะเหมาะสมอย่างยิ่งกับผู้เรียนที่มีความกล้าแสดงออก เช่น เด็กในเมือง และเด็กที่เรียนตามแนวหลักสูตรใหม่พุทธศักราช 2521 ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองจะต้องพิจารณาว่าไม่ขัดกับหลักพัฒนาการเด็กด้วย

3. วิธีสอนสมัยพุทธกาลทั้ง 4 วิธี เป็นวิธีที่ครูเคยใช้มาแล้วเกือบทั้งนั้น เช่น
 การบรรยาย การถามตอบ การเสวนา เพื่อให้ครูมั่นใจในการที่จะใช้วิธีสอนใหม่ตามขอเสนอ
 และการสอนตามหลักสูตรใหม่ จึงควรเริ่มจากวิธีที่คุ้นเคยอยู่แล้ว คือ บรรยาย แต่แทนที่จะ
 บรรยายธรรมดาใคร่ขอให้บรรยายอุปมาอุปไมย และควรเริ่มฝึกผู้เรียนให้สามารถและรู้จัก
 อุปมาอุปไมยด้วย วิธีอื่น ๆ ก็ทำนองเดียวกัน เมื่อเด็กสามารถทำได้ครูก็จะสามารถลดบทบาท
 ตัวเองได้ตามความคาดหวังของหลักสูตรใหม่ได้

ค. ข้อเสนอแนะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้อง

- ✓ 1. ควรเพิ่มชั่วโมงจริยศึกษา หรือกระตุ้นให้ครูที่สอนวิชาอื่น ๆ สอดแทรก
การอบรมจริยธรรมในทุกชั่วโมงทุกโอกาสที่อำนวยจะให้อสอนได้
- ✓ 2. ผู้บริหารควรเอาใจใส่ติดตามและประเมินผลจริยศึกษาและจริยธรรมใน
 กับผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ
- ✓ 3. ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องควรชี้แจงและประสานงานกับชุมชนในการปลูกฝัง
 จริยศึกษาคำที่ทางโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาสอนไปด้วย

ง. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

- ✓ 1. ในการศึกษารังนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 ในต่างจังหวัดเพียงระดับชั้นเดียวเท่านั้น ควรจะได้มีการทดลองวิจัยกับนักเรียนในระดับอื่น ๆ
 และสภาพอื่น ๆ ด้วย เพื่อจะได้้นำผลไปใช้ได้กว้างขวางและยืนยันผลได้แน่นอนยิ่งขึ้น
- ✓ 2. ควรจะได้ทดลองวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิภาพระหว่างวิธีสอนในสมัย
 พุทธกาลในการสอนแต่ละระดับชั้นด้วย
- ✓ 3. ควรได้ศึกษาวิจัยการนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลไปใช้กับวิชาอื่น ๆ อีกด้วย
- ✓ 4. การศึกษารังนี้ใช้เวลาสี่ห ถ้ามีเวลาควรจะได้ศึกษาว่าวิธีสอนทั้ง 4 วิธี
 มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนจริง เพราะการสอนจริยศึกษานั้นมุ่งให้ผู้เรียน
 นำสิ่งที่เรียนรู้ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง เป็นประการสำคัญ